

Л.М. ФЕЛЬБАБА-КЛУШИНА

Ужгородський національний університет
вул. Толстого, 44/26, м. Ужгород, 88018, Україна

**ФІТОЦЕНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ТА ОХОРОНА УГРУПОВАНЬ *SYRINGA
JOSIKAEA* JACQ. (*OLEACEAE*)
В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ**

Ключові слова: екологічна та флороценологічна характеристика місцезростань, сезонна динаміка угруповань, генезис, проблеми охорони

Ще у другій половині минулого століття *Syringa josikaea* Jacq. (*Oleaceae*) — карпато-балканський ендем — досить часто траплявся у вологих лісових екотопах уздовж потоків та річок на південних схилах Вододільного хребта у Закарпатті. Про поширення *S. josikaea* у Закарпатті повідомляють угорські лісівники Л. Фекете і Т. Блаттний [14], а про його місцезнаходження в урочищі Козакове (околиці с. Климець) на Львівщині писав польський ботанік Ш. Вердок [15]. Сучасне поширення *S. josikaea* в Українських Карпатах відзначав С.М. Стойко — сам [10] та зі співавторами [11, 12], наводячи у праці 1980 р. 15 осередків, а 1998 р. — лише 6 локалітетів даного виду у басейнах річок Уж, Латориця та Ріка і один осередок — у верхів'ї р. Стрий на північно-східному макросхилі Східних Бескид. Проф. С.М. Стойко неодноразово наголошував на необхідності створення природнозаповідних територій у місцях зростання цього рідкісного зникаючого ендему.

За даними В.М. Антосяка та ін. [1], у басейні р. Латориці зазначений вид практично зник. Тому нашою метою було дослідження природних насаджень *S. josikaea* переважно у басейні р. Латориці та виявлення факторів, що загрожують існуванню виду у біоценозах Східних Бескид.

Матеріал та методика досліджень

Ми досліджували більшість відомих місцезростань *S. josikaea* у басейнах річок Латориця (Закарпатська обл.) та Стрий (Львівська). Протягом вегетаційного сезону (з травня до кінця вересня) 2003—2004 рр. ми спостерігали за сезонною динамікою угруповань з метою виявлення тимчасових синузій та вивчення їх флористичного складу.

Басейн Латориці розташований на південно-західному, а Стрий — на північно-західному макросхилі Східних Бескид. Макросхили характеризуються значною розчленованістю рельєфу та густою гідромережею.

У Закарпатській обл. усі місцезростання даного виду трапляються в межах висот 300—520 м над р. м., а у Львівській — 650 м над р. м., тобто в межах нижнього гірського поясу. Лісова рослинність Східних Бескид цього поясу представлена, переважно, буковими і буково-ялицевими лісами. До висоти

© Л.М. ФЕЛЬБАБА-КЛУШИНА, 2005

600—800 м над р. м. ліси значною мірою вирубані, їх вирубують й досі, що призводить до зміни гідрологічного режиму річок, деградації ґрунтів, а також до негативних змін чи зникнення гумідних екосистем, до яких належать і ценози з участю *S. josikaea*.

Середньорічна кількість опадів у досліджуваному флористичному районі становить 900—1100 мм на рік, а середньорічна температура — 7—8 °С. Переважають бурі лісові ґрунти, а *S. josikaea* зростає на вологих і перезволожених значно заторфованих болотистих ґрунтах.

Результати досліджень та їх обговорення¹

У результаті досліджень виявилось, що надійний природоохоронний режим підтримується тривалий період (близько 20 років) лише в єдиному на Львівщині місцезростанні *S. josikaea* — в урочищі Козакове (верхів'я Стрия), де створено пам'ятку природи «Бузок угорський». Після розбудови Ужанського національного природного парку (1998 р.) згаданий вид охороняється також і в Закарпатті. Наукові співробітники парку поки що підтвердили існування лише одного його місцезростання в ур. Борсучина, а С.М. Стойко зі співавторами [11] наводять для цього району щонайменше п'ять локалітетів. Нашими дослідженнями виявлено, що в басейні Латориці всі природні зарості зазнають значного антропогенного пресу, незважаючи на те, що частину з них оголошено пам'ятками природи. Але популяція не зникла з цього району, тому фітоценози з її участю потребують пильної охорони.

Наводимо детальну екологічну та флороценотичну характеристику досліджуваних місцезростань *S. josikaea* (таблиця).

Флористичний склад фітоценозів з участю *Syringa josikaea* Jacq.

Вид	Урочище				
	1	2	3	4	5
Дерева та чагарники					
<i>Acer campestre</i> L.	+			+	+
<i>A. pseudoplatanus</i> L.	+				
<i>Alnus glutinosa</i> (L.) Gaertn.	+		+		
<i>A. incana</i> (L.) Moench.		+		+	+
<i>Carpinus betulus</i> L.	+			+	
<i>Cerasus avium</i> (L.) Moench.	+				
<i>Corylus avellana</i> L.	+			+	+
<i>Daphne mezereum</i> L.					+
<i>Euonymus europaea</i> L.	+		+	+	+
<i>Fagus sylvatica</i> L.	+				
<i>Frangula alnus</i> Mill.	+			+	+
<i>Fraxinus excelsior</i> L.	+	+	+	+	

¹ Назви рослин наведені за «Определителем высших растений Украины» [9]. Асоціації названо згідно з домінантами ярусності фітоценозів.

Вид	Урочище				
	1	2	3	4	5
<i>Padus avium</i> Mill.	+				
<i>Picea abies</i> (L.) Karst.			+		+
<i>Salix aurita</i> L.		+		+	
<i>S. caprea</i> L.				+	+
<i>S. fragilis</i> L.		+		+	+
<i>S. silesiaca</i> L.					+
<i>Sambucus nigra</i> L.	+			+	+
<i>Sorbus aucuparia</i> L.	+			+	+
<i>Viburnum opulus</i> L.	+	+	+	+	+
<i>Syringa josikaea</i> Jacq.	+	+	+	+	+
<i>Ulnus glabra</i> Huds.			+		
Трав'янисті рослини					
<i>Aconitum gracile</i> Reichenb.					+
<i>A. moldavicum</i> Hacq.	+				
<i>A. variegatum</i> L.		+			
<i>Aegopodium podagraria</i> L.	+			+	+
<i>Ajuga reptans</i> L.	+	+	+		+
<i>Allium ursinum</i> L.	+				
<i>Anemone nemorosa</i> L.	+		+	+	+
<i>A. ranunculoides</i> L.					+
<i>Aruncus vulgaris</i> auct.	+		+	+	+
<i>Asarum europaeum</i> L.	+		+	+	+
<i>Athyrium filix-femina</i> (L.) Roth.	+		+		+
<i>Caltha palustris</i> L.	+	+	+	+	+
<i>Cardamine pratensis</i> L.	+	+	+	+	+
<i>Carex acutiformis</i> Ehrh.		+			+
<i>C. brizoides</i> L.	+				
<i>C. echinata</i> Murr.		+	+		+
<i>C. hirta</i> L.		+			
<i>C. pseudocyperus</i> L.		+			
<i>C. remota</i> L.	+	+		+	
<i>C. sylvatica</i> Huds.	+				+
<i>Chaerophyllum hirsutum</i> L.	+	+	+	+	+
<i>Chrysosplenium alternifo-</i> <i>lium</i> L.	+	+	+	+	+
<i>Circaea lutetiana</i> L.	+		+	+	+
<i>Cirsium oleraceum</i> (L.) Scop.	+	+	+	+	+
<i>Coronaria flos-cuculi</i> (L.) A. Br.	+	+			+

Вид	Урочище				
	1	2	3	4	5
<i>Dentaria bulbifera</i> L.	+		+	+	+
<i>D. glandulosa</i> Waldst. et Kit.	+		+	+	+
<i>Deschampsia caespitosa</i> (L.) Beauv.		+	+		
<i>Doronicum carpaticum</i> (Griseb. et Schenk.) Nym.			+		
<i>Epilobium roseum</i> Schreb.		+			
<i>Equisetum palustre</i> L.		+			
<i>E. sylvaticum</i> L.			+		+
<i>Eupatorium cannabinum</i> L.	+	+	+	+	+
<i>Ficaria verna</i> Huds.		+	+	+	+
<i>Filipendula denudata</i> (J. et C. Presl) Fritsch.	+	+	+	+	+
<i>Galanthus nivalis</i> L.	+		+		
<i>Galeobdolon luteum</i> Huds.	+	+	+	+	+
<i>Galium verum</i> L.	+		+	+	+
<i>Gentiana asclepiadea</i> L.	+		+		+
<i>Geranium sylvaticum</i> L.	+				+
<i>Geum urbanum</i> L.	+	+			
<i>Glechoma hederacea</i> L.	+	+	+	+	+
<i>Grossularia reclinata</i> (L.) Mill.		+			+
<i>Humulus lupulus</i> L.	+	+		+	
<i>Impatiens noli-tangere</i> L.	+	+	+		+
<i>I. parviflora</i> DC	+				
<i>Juncus effusus</i> L.		+			
<i>J. inflexus</i> L.		+			
<i>Lilium martagon</i> L.	+				
<i>Lycopus europaeus</i> L.	+	+	+	+	+
<i>Lysimachia nummularia</i> L.	+	+	+	+	+
<i>L. vulgaris</i> L.		+			
<i>Lythrum salicaria</i> L.		+			
<i>Mentha aquatica</i> L.		+			
<i>M. longifolia</i> (L.) Huds.		+			
<i>Mercurialis perennis</i> L.	+				+
<i>Myosotis palustris</i> (L.) L.		+			
<i>Paris quadrifolia</i> L.	+		+	+	+
<i>Petasites albus</i> (L.) Gaertn.	+				+
<i>Platanthera bifolia</i> (L.) Rich.	+				
<i>Polygonatum multiflorum</i> (L.) All.	+		+	+	+
<i>P. verticillatum</i> (L.) All.	+				+

Вид	Урочище				
	1	2	3	4	5
<i>Polygonum hydropiper</i> L.		+	+		
<i>Polystichum braunii</i> (Spenn) Fee.			+		
<i>Ranunculus cassubicus</i> L.	+				+
<i>R. flammula</i> L.		+			
<i>L. repens</i> L.	+	+	+		+
<i>Rubus caesius</i> L.			+	+	+
<i>R. idaeus</i> L.	+		+	+	+
<i>Salvia glutinosa</i> L.	+		+		
<i>Sanicula europaea</i> L.	+				+
<i>Scirpus sylvaticus</i> L.	+	+		+	+
<i>Scrophularia nodosa</i> L.	+		+		
<i>Solanum dulcamara</i> L.	+	+	+	+	
<i>Stellaria nemorum</i> L.	+	+	+	+	+
<i>Symphytum cordatum</i> Waldst. et Kit. ex Willd.	+		+	+	+
<i>Telekia speciosa</i> (Schreb.) Baumg.					+
<i>Tussilago farfara</i> L.	+	+	+	+	+
<i>Urtica dioica</i> L.	+	+	+	+	+
<i>Valeriana exaltata</i> Mikan.		+	+		+
<i>V. simplicifolia</i> (Reichenb.) Kabath.	+	+	+		+
<i>Verathrum lobelianum</i> Bernh.	+	+			+
<i>Veronica beccabunga</i> L.		+	+		

Примітка: 1 — Майдан (335 м над р. м.), 2 — Черешньово (350 м. над р. м.), 3 — Міхнувець (400 м над р. м.); 4 — Романовиці (340 м над р. м.), 5 — Козакове (650 м над р. м.).

Урочище Майдан знаходиться на терасі правого берега Латориці (300 м над р. м.) на території Підполозянського лісництва Воловецького держлісгоспу. Займає площу 4 га, а *S. josikaea* зростає на 0,6 га (до кінця 80-х років минулого століття зарості становили 1,0 га).

За екологічними умовами це досить строката ділянка заболоченого лісу з густою мережею невеличких струмків. Бузок трапляється у багатоярусному стиглому лісовому насадженні повнотою 0,6. Перший ярус формує *Fraxinus excelsior* з середньою висотою 25—30 м і діаметром 60—80 см віком 100 і більше років. Другий ярус утворює *Alnus glutinosa* заввишки 20—25 м і діаметром не більше 20 см з домішкою *Acer campestre*, *A. platanoides* та *Cerassus avium*. Третій ярус — відносно молоді екземпляри *Carpinus betulus* і *Padus avium*. Підлісок формують *S. josikaea*, *Euonymus europaea*, *Corylus avellana*, *Sambucus nigra*, *Frangula alnus* та інші чагарники. Як зауважували С.М. Стойко та ін. [11], бузок

знаходиться у пригніченому стані через недостатню освітленість. Ми спостерігали велику кількість молодих особин *S. josikaea* вегетативного походження заввишки не більше 1 м. Цвітуть здебільшого особини, що зростають на узліссі, де достатньо світла. Трав'яний покрив з проективним покриттям 50—65 % має мозаїчну структуру і змінюється протягом сезону.

У травні цілими плямами домінують *Allium ursinum*, *Leucojum aestivum*, *Anemone nemorosa*, *Caltha palustris*, *Symphytum cordatum*, *Carex brizoides*. Асектаторами є *Asarum europaeum*, *Dentaria bulbifera*, *D. glandulosa*, *Chrysosplenium alternifolium* та інші види. Ці тимчасові синузії змінюються з посиленням фітоценотичної ролі *Filipendula denudata*, *Chaerophyllum hirsutum*, а також *Impatiens noli-tangere* та *I. parviflora*. Серед трав'янистих рослин часто трапляються рідкісні та зникаючі види, до яких, крім вищезгаданих ефемероїдів, належать *Lilium martagon*, *Platanthera bifolia*, *Polystichum braunii* та ін. (таблиця). Біоценози сформовані переважно гігрофітами та мезогігрофітами. С.М. Стойко зі співавторами [11] визначили тут асоціацію *Syringeto-Alneto (glutinose) — Fraxinetum calthoso-asarosum*.

У 1980-х рр. через ур. Майдан було прокладено трасу Чоп — Київ, що призвело до знищення частини заростей бузку і порушення гідрологічного режиму біогеоценозу. Нині основну загрозу існуванню заростей *S. josikaea* створює розчищення й осушення придорожніх заліснених ділянок під будівництво шашличних, кав'ярень, кемпінгів.

В урочищі Романовиці на території лісництва «Агроліс» (кв. 14) ми виявили не відомий раніше локалітет *S. josikaea*, розташований на терасі правого берега Латориці на висоті 350 м над р. м. Площа заростей становить 0,15 га. Це волога вільшина з *Alnus incana*, висота стовбурів якої не перевищує 15 м, а діаметр — 15—20 см. Співдомінантом першого ярусу виступає *F. excelsior*, але це порівняно молоді особини віком до 20 років і близько 15 м заввишки. Зімкнутість крон становить 0,6—0,7 %. *S. josikaea*, як і в попередньому урочищі, росте біля потічків, більшість особин — у заболочених едатопах. Тут вид чудово цвіте, плодоносить, багато особин виникло вегетативним шляхом. Сягає до 4 м заввишки і разом з характерними для нього супутниками — *Evonimus europaeus*, *Sorbus aucuparia* і *Viburnum opulus* — формує третій ярус. Четвертий ярус складається з *Rubus idaeus*, *R. caesius*, *Crossularia reclinata* з доповненням високотрав'я з *Aruncus vulgaris*, *Filipendula denudata*, *Cirsium oleraceum*, *Scirpus sylvaticus*. Серед трав'янистих рослин значну фітоценотичну роль відіграють також *Carex brizoides*, *Asarum europaeum*, *Chaerophyllum hirsutum*, *Caltha palustris*. Вони утворюють асоціацію *Alneto (incanae) — Syringeto-Fraxinetum calthosum*.

Загрозою існуванню даного локалітету є створення мешканцями с. Підполоззя дренажних каналів для осушення прилеглої до вільшняків заболоченої сінокісної луки. Очевидно, що раніше вся ця лука була заліснена, оскільки в її трав'яному покриві переважають види, характерні для флористичного ядра прилеглого вологого лісу.

Урочище Черешнєво розташоване на правому березі р. Жденіївки (Жденіївське лісництво, кв. 20) і відрізняється від усіх інших найбільшою забо-

лоченістю. Вся територія, на якій зростає *S. josikaea*, є сильно заболоченою: між куртинами осок, стовбурами дерев місцями — суцільне болото. Деревний ярус розріджений, зімкненість крон становить 0,4—0,5 %. Перший ярус заввишки 15—20 м утворюють *Alnus incana* і *Fraxinus excelsior*, другий — *S. josikaea*, *Viburnum opulus*, *Sambucus nigra*.

Весною у трав'яному покриві домінують *Chrysosplenium alternifolium*, *Ficaria verna*, *Cardamine pratensis*. Саме тут трапляються рідкісні *Aconitum variegatum* та *Polystichum braunii*.

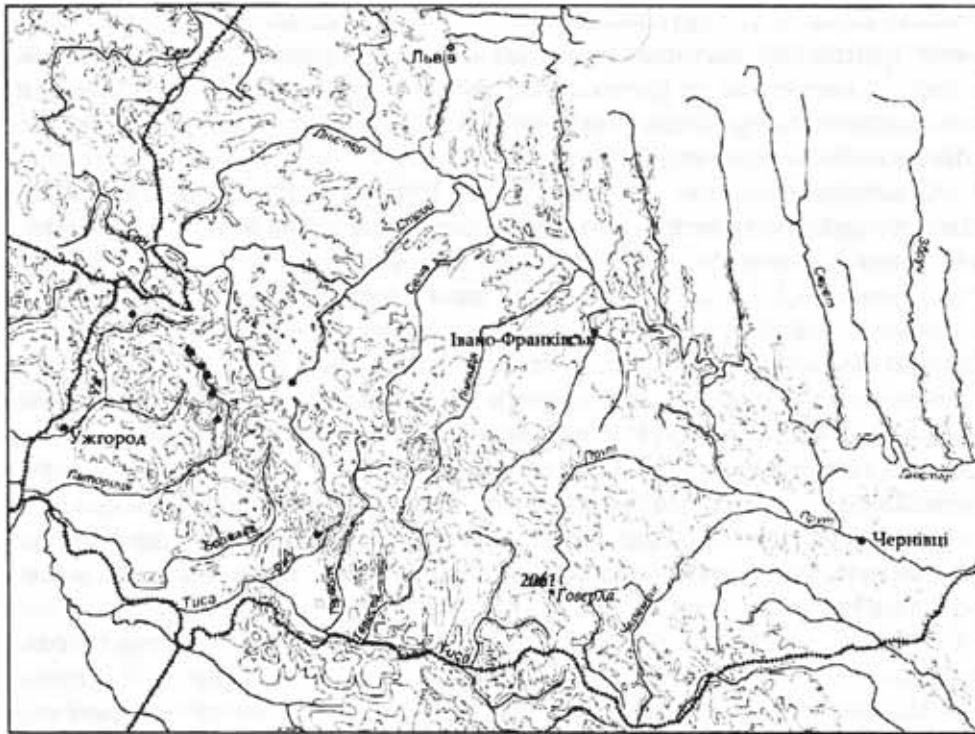
З середини літа до пізньої осені у трав'яному ярусі найчастіше переважає *Carex pseudocyperus*, який перебуває в умовах еколого-фітоценотичного оптимуму і формує великі куртини діаметром 40—60 см і до 100 см заввишки. Співдомінантами виступають гігрофільні види *Chaerophyllum hirsutum*, *Juncus effusus*, *Caltha palustris*, *Solanum dulcamara*, *Eupatorium cannabinum*.

За домінантними видами нами визначена асоціація *Alneto (incanae)—Fraxineto—Syringetum caricoso-calthosum*.

Внаслідок високого рівня заболоченості ґрунту в урочищі майже не випасають худобу, але воно розташоване біля населеного пункту, тому поступово перетворюється на сміттєзвалище.

Урочище Міхнувець знаходиться на прирічковій терасі правого берега р. Жденіївка на території Жденіївського лісництва (кв. 21) і займає площу 1 га. Зарості *S. josikaea* відзначені на площі 0,5 га (до кінця 1980-х рр. ця територія становила 1,2 га). Дане місцезростання вирізняється тим, що це найбільш зрілі зарості *A. glutinosa* (вік переважної кількості особин становить 60—70 років, висота стовбура — 30—32 м, діаметр — 40—45 см). У першому ярусі домінує *A. glutinosa* із зімкнутістю крон 0,8—0,9, що затінює нижні яруси. Поодинокі трапляються молоді особини *F. excelsior* 10—15 м заввишки, *Ulmus glabra* та низькорослі екземпляри *Picea abies*. *S. josikaea* знаходиться в дуже пригніченому стані і створює густий, місцями суцільний чагарниковий ярус до 1 м заввишки. Ми знайшли лише декілька квітучих екземплярів до 3 м заввишки на більш освітлених ділянках. У чагарниковому ярусі відзначені також *Euonymus europaeus*, *Rubus caesius*. Трав'яний покрив досить густий, із проективним покриттям 70—80 % і має мозаїчний характер. Весною тут багато особин *Leucojum vernum*, *Caltha palustris*, *Allium ursinum*, *Dentaria bulbifera*, *D. glandulosa*, а порівняно менше — *Galanthus nivalis*. До кінця літа основну роль відіграють *Filipendula denudata*, *Chaerophyllum hirsutum* та *Salvia glutinosa*. У нижньому трав'яному ярусі переважають *Veronica beccabunga*, *Ranunculus repens*, *Glechoma hederacea* та *Lycopus europaeus*. Ґрунт вологий, болотистий, зі значним ступенем заторфованості. Тут сформована асоціація *Alneto (glutinosa)—Syringetum-filipenduloso-calthosum*.

Існуванню *S. josikaea* загрожує посилене випасання худоби, яка об'їдає молоді пагони. На сучасній стадії сукцесійного розвитку даного фітоценозу умови не сприяють збагаченню генофонду бузку та стійкому положенню виду в біогеоценозі.

Поширення *Syringa josikaea* Jacq. в Українських Карпатах: • — локалітети
 Distribution of *Syringa josikaea* Jacq. within the Ukrainian Carpathians: • — localities

На території пам'ятки природи «Бузок угорський» у верхів'ї р. Стрий (околиці с. Климець Львівської обл.) *S. josikaea* зростає теж у заболоченому лісі (правобережна прирічковіа тераса), утвореному *Alnus incana* з висотою стовбурів не більше 20 м і 15—20 см у діаметрі та зімкненістю крон 0,5—0,6 %. Саме тут *S. josikaea* проявляє найбільшу ценотичну стабільність, оскільки не зазнає антропогенного впливу, а перший деревний ярус не створює сильного затінення. *S. josikaea* формує густий ярус підліску з незначною домішкою *Salix silesiaca*, *S. nigra*, *Viburnum opulus*. У трав'яному ярусі зростають звичні й для інших угруповань з участю *S. josikaea* види. Співдомінують *Filipendula denudata*, *Cirsium oleraceum*, *Caltha palustris* та ін. Крім того, тут трапляються гідрофільні види *Euphorbia palustris* та *Anemone ranunculoides*. Угруповання визначене нами як ас. *Alnetum (incanae) Syringeto—filipenduloso-calthosum*.

Висновки

З 80-х років ХХ ст. до цього часу кількість та площа природних заростей *S. josikaea* скоротилися майже вдвічі. Ми підтвердили існування восьми його локалітетів, а один із них виявлено вперше (рисунок).

Екологічною нішею *S. josikaea* в Українських Карпатах є болотні лісові біогеоценози, де едифікаторами виступають *A. glutinosa* та *A. incana*, зрідка —

Fraxinus excelsior. Ці угруповання приурочені до багатих на мінеральні речовини ґрунтів зі значною заторфованістю та проточним зволоженням. *S. josikaea* оселяється на ділянках, які добре прогріваються сонцем (південні схили), що засвідчує її відносну теплолюбність. Це підтверджується і висотною межею поширення рослини.

Більшість рослин — компонентів досліджуваних угруповань, передусім ценозоутворювачі (домінанти та співдомінанти), є також відносно теплолюбними і генетично пов'язані з альпінетальним флороценогенетичним комплексом у трактуванні А.І. Кузьмічова [8]. Серед них — *F. excelsior*, *P. avium*, *Salix caprea*, *S. cinerea*, *F. denudata*, *Scirpus sylvaticus*, *Carex remota*, *C. brizoides*, *C. pseudocyperus*, *Humulus lupulus* та *Solanum dulcamara*. Водночас останні три види та деякі інші утворюють найбільш давнє ядро видів альпінетального комплексу. Як вказувала І.Д. Богдановська-Гієнеф [2], вищезгадані види походять від теплолюбних евтрофних гідрофільних предків, що зростали по берегах річок, потоків та на болотах. Таким чином, ми поділяємо думку С.М. Стойка [10] про те, що *S. josikaea*, як і інші представники балканської та субсередземноморської дендрофлор, що зростають на Закарпатті, мігрував на його територію у теплий польодовиковий період і зберігся до наших часів як релікт ще з середнього голоцену.

В екогенетичному відношенні фітоценози з *S. josikaea* утворені типовими гідро- і, частково, гідрофітами, приуроченими до мочарів.

За даними географічного аналізу, до складу досліджуваних угруповань входять переважно європейсько-давньосередземноморські види [5], а це підтверджує думку про те, що заболочені вільшняки, а можливо, і *S. josikaea* — відносно давнє включення у рослинному покриві Українських Карпат. Те, що численні види альпінетального комплексу тепер є компонентами евтрофних та мезотрофних трав'яних боліт, засвідчує, що заболочені вільшняки, очевидно з участю *S. josikaea*, були значно ширше представлені в Карпатах, а після вирубування лісів на відкритих ділянках залишилися їхні трав'янисті супутники.

За останнє десятиріччя, особливо у зв'язку з виникненням повеней у Карпатах, актуальності набувають питання охорони та невиснажливого використання екосистем у басейнах річок. Важливу роль у формуванні їх гідрологічного режиму відіграють заболочені ліси — вільшняки, що островцями трапляються на прирічкових терасах і по долинах проникають у Карпати з Передкарпатської і Закарпатської рівнин. Тому формація *Alneta glutinosae* віднесена до раритетних фітоценозів і включена до «Регіональної Зеленої книги західних регіонів України» [12] з першим ступенем загрози зникнення (созологічна категорія III). Що ж до вільшняків з участю *S. josikaea*, то до вищезгаданої «Зеленої книги» включено дві її асоціації: сіровільшнякова бузкова — *Alnetum (incanae) syringosum* та ясенова бузкова — *Fraxinetum (excelsior) syringosum* із першим ступенем загрози зникнення і першою созологічною категорією. Зазначимо, що група асоціацій вільхових лісів з *A. incana* та бузку і ясеневих лісів бузкових були включені до першого видання Зеленої книги України [6] також з першою созологічною категорією, але відтоді кількість і площа локалітетів *S. josikaea* зменшилися. За новим концептуальним підхо-

дом до охорони довкілля для забезпечення збереження генофонду *S. josikaea* у місцях зростання виду необхідно створити мережу заповідних територій, з'єднаних екокоридорами.

Очевидно, що створення природоохоронних територій рівня пам'яток природи не є ефективним, за винятком окремих випадків. Як відзначають Д.В. Дубина [4], Я.П. Дідух та П.М. Царенко [3], фактична охорона рідкісних видів та раритетних фітоценозів забезпечується лише на територіях природно-заповідного фонду високого рангу — у біосферних та природних заповідниках, національних природних парках.

Розглядаючи дану проблему масштабніше, на території Воловецького р-ну необхідно створити національний природний парк «Закарпатські Beskidi», який має охоплювати ландшафти від вершин Вододільного хребта з північного сходу до передгір'я — з південного заходу, включаючи Середньоверецький перевал (місце паломництва угорських туристів), угіддя Жденіївського, Підполозянського та Нижньоворітського лісництв Воловецького держлісгоспу та Нижньоворітського лісництва «Агроліс». Саме тут поки що збереглися високопродуктивні бучини, буково-ялицеві та ялицево-букові ліси, що входять до функціонального ядра всієї екосистеми Східних Beskid. Крім раритетних фітоценозів з участю *S. josikaea*, тут трапляються рідкісні болотні фітоценози з домінуванням *Carex davalliana*, що має реліктовий ареал, *Colchicum autumnale*, реліктові осередки *Quercus petraea* та *Pinus sylvestris*, які піднімаються до висоти 810 м над р. м. на горі Високий Камінь, *Pinus sylvestris* на горі Вежа (околиці с. Підполоззя) та багато інших.

У флористичній різноманітності фітоценозів з участю *S. josikaea* відзначено дев'ять видів рослин, що потребують охорони на території Закарпаття [7], а п'ять з них включено до другого видання Червоної книги України [13].

С.М. Стойко ще у другій половині минулого століття пропонував створити у басейні р. Латориці Латорицький ландшафтний парк [10]. Створення пропонованого нами НПП у басейні цієї річки забезпечить існування екологічних коридорів між НПП «Сколівські Beskidi» на північному сході та Ужанським НПП на північному заході. Таким чином, першочергово належною охороною буде охоплено генофонд *S. josikaea*, оскільки, як вказують Я.П. Дідух та П.М. Царенко [3], ендеміки є носієм особливого генотипу з обмеженим поширенням. Тому країна, на території якої вони зростають, повинна забезпечити їхнє збереження.

1. Антосяк В.М., Довганич Л.О., Павлей Ю.М. та ін. Природно-заповідний фонд Закарпатської області: Довідник. — Ужгород, 1998. — 304 с.
2. Богдановская-Гиензф И.Д. О происхождении флоры бореальных болот Евразии // Мат-лы по ист. флоры и растит. СССР. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1946. — Вып. II. — С. 425—469.
3. Дідух Я.П., Царенко П.М. Флора України: стан і заходи її збереження // Збереження і невиснажливе використання біорізноманіття України: стан та перспективи. — К.: Хімджест, 2003. — С. 24—38.
4. Дубина Д.В. Стратегія збереження та невиснажливого використання біорізноманіття водно-болотних угідь // Збереження і невиснажливе використання біорізноманіття України: стан та перспективи. — К.: Хімджест, 2003. — С. 153—154.

5. Дубына Д.В., Стойко С.М., Сытник К.М. и др. Макрофиты — индикаторы изменений природной среды. — Киев: Наук. думка, 1993. — 434 с.
6. Зеленая книга Украинской ССР. Редкие, исчезающие и типичные, нуждающиеся в охране растительные сообщества / Под ред. Ю.Р. Шеляга-Сосонко. — Киев: Наук. думка, 1987. — 216 с.
7. Кричфалуший В.В., Будников Г.Б., Мигаль А.В. Червоний список Закарпаття: види рослин та рослинні угруповання, що знаходяться під загрозою зникнення. — Ужгород: Закарпаття, 1999. — 196 с.
8. Кузьмичев А.И. Гигрофильная флора юго-запада Русской равнины и ее генезис. — Санкт-Петербург: Гидрометеиздат, 1992. — 215 с.
9. Определитель высших растений Украины / Доброчаева Д.Н., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др. — Киев: Наук. думка, 1987. — 548 с.
10. Стойко С.М. Карпатам зеленіти вічно. — Ужгород: Карпати, 1977. — 175 с.
11. Стойко С.М., Мілкіна Л.І., Жижин М.П. Охорона природи Українських Карпат та прилеглих територій. — К.: Наук. думка, 1980. — 264 с.
12. Стойко С.М., Мілкіна Л.І., Яценко П.Т. та ін. Раритетні фітоценози західних регіонів України (Регіональна «Зелена книга»). — Львів, 1998. — 190 с.
13. Червона книга України. Рослинний світ / Відп. ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонко. — К.: УЕ, 1996. — 608 с.
14. Fekete L., Blattny T. Die Verbreitung der fortllich wichtigen Baume und Straucher in Ungarischen Staate. — Seimecbanya, 1914. — Bd. 1. — 845 s. — Bd. 2. — 150 s.
15. Wierdak Sz. Bez Joziki (*Syringa josikaea* Jacq.) w Karpatach nad gornim Stryjem // Acta Societatis botanicorum Poloniae. — Vol. 1. — Warszawa, 1923. — S. 35—40.

Рекомендує до друку
Я.П. Дідух

Надійшла 03.11.2004

L.M. Felybaba-Klushina

Ужгородский национальный университет

ФИТОЦЕНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА И ОХРАНА СООБЩЕСТВ
SYRINGA JOSIKAEA JACQ. (*OLEACEAE*) В УКРАИНСКИХ КАРПАТАХ

Представлены результаты исследования современного состояния природных сообществ карпато-балканского эндемика *Syringa josikaea* Jacq, который сохранился на территории Украинских Карпат со среднего голоцена. Изучены флористический состав фитоценозов с участием *S. josikaea* и их сезонная динамика. Кроме того, рассматриваются вопросы генезиса исследованных сообществ и их охраны.

L.M. Felbaba-Klushina

Uzhorod National University

THE FITOCOENOTIC CHARACTERISTIC AND PROTECTION
OF THE COMMUNITYS OF *SYRINGA JOSIKAEA* JACQ.
(*OLEACEAE*) WITHIN THE UKRAINIAN CARPATHIANS

The results of the investigation of the modern status of the natural overgrowthes of endemic Carpathian-Balcan species *Syringa josikaea* Jacq, which is preserved on the territory of the Ukrainian Carpathians, are given in this article. Besides, the study of florictic composition of phytocoenoses with *Syringa josikaea* and their seasonal dynamics are in the focus of the author's attention. Special emphasis is laid on the problems of genesis and preservation of the species under study.